

Literatuur

- Aptroot, A. 2012. A new foliicolous Fellhaneropsis (Pilocarpaceae) from the Netherlands. *The Lichenologist* 44-4: 441-444.
- Bakker, P.A. 1964. De najaarsexcursie 1964 naar de Veluwe. *Buxbaumia* 18 (3-4): 37-63.
- Boom, P.P.G. van den & E. Sérusiaux. 1996. A site with foliicolous lichens in Belgium. *Belgian Journal of Botany* 129 (1): 19-23.
- Brand, A.M. & H.J.M. Sipman. 1975. De lichenen van de Veluwe-excursie (1973). *Buxbaumia* 04: 37-45.
- Hennipman, E. & H.J.M. Sipman. 1978. De Nederlandse Cladonia's (Lichenes). *Wetenschappelijke Mededelingen van de KNNV*, no. 124.
- Sipman, H.J.M. 1984. De lichenologische najaars-excursie 1982 naar de Veluwe. *Buxbaumia* 16: 46-51.
- Spier, L. & A. Aptroot, 2000. *Fellhaneratum myrtillicolae* ass. nov., the lichen association on *Vaccinium myrtillus*. *Herzogia* 14: 43-47.

Auteursgegevens

H.J. Timmerman, Zoom 1528, 8225 KJ Lelystad (optieplus@planet.nl)

Abstract

Lichenological report of the BLWG spring meeting 2012 in the north-eastern part of the Veluwe (province of Gelderland), Netherlands.

The BLWG spring meeting 2012 was held in one of the richest regions for lichens of the Netherlands, north and west of the town of Apeldoorn. Old woodlands in this area are known for many characteristic species that are very rare or absent in the rest of the country. A surprising find was *Cladonia parasitica*, that grew at two different locations in an old forest near the village of Niersen. This species (very rare in the Netherlands) is typical for wood logs in old oak forests and should benefit from a change in forestry-management which is seen as a major factor in the recent increase of other species in this habitat like *Cladonia digitata* and *Cladonia polydactyla*. On *Vaccinium myrtillus* several interesting *Fellhanera*-species were found. *Fellhanera*'s were also present on leaves of *Rhododendron* in the park of Het Loo near Apeldoorn, and lichenologists are advised to pay more attention to foliicolous lichens. Some negative trends were observed, like the on-going decline of *Usnea*-species and the deterioration of lichen rich mixed oak-beech forests where oaks make way to beech and many very old beeches now die off.

Ulotia hutchinsiae (Sm.) Hammar (steenkroesmos) nieuw voor Nederland

Jan Pellicaan

Inleiding

Door drooglegging van delen van het IJsselmeer ontstond in 1968 Zuidelijk Flevoland. In dit gebied zijn nadien – op de bodem van de voormalige Zuiderzee – behalve landbouwpolders ook uitgestrekte loofbossen aangelegd. Deze bossen blijken een ware schatkamer voor met name epifytische mossen te zijn (Bijlsma 1996, van der Pluijm 2004, van Dort 2004).

Het grootste bos is het Horsterwold bij Zeewolde en daar vond ik in kilometerhok 164-481 op 9 april 2010 een polletje van een mij onbekend mos. Het groeide als enig mos op 1.75 m hoogte op de gladde stam van een es in een vrij open essenaanplant met o.a. verjongingsopslag van deze boom. De boom in kwestie stond aan de rand van

een zandpad. Het polletje had wat weg van *Orthotrichum anomalum* (Gesteelde haar-muts), maar leek toch te verschillen. Daarom verzamelde ik er wat van om op de terugweg naar de auto te kunnen vergelijken met planten van *O. anomalum* die ik eerder op de dag op een muurtje had zien staan. Daar bleek dat het inderdaad deze niet kon zijn en de gedachte aan een bijzondere *Ulotia* kwam bij me op. Thuis was de determinatie van *Ulotia hutchinsiae*, een nog niet eerder in Nederland gevonden soort, niet moeilijk. De Nederlandse naam luidt steenkroesmos.

Versillen met andere soorten

De eerste gedachte aan *O. anomalum* is niet vreemd. Deze *Orthotrichum* vormt net als

Ulotia hutchinsiae donkergroene pollen en heeft eveneens kapsels die flink buiten de plant steken, droog recht-aanliggende bladen en een min of meer behaard huikje. Bovendien vind ik deze normaal epifytische soort met enige regelmaat als een epifyt in de bossen in Flevoland, maar dan niet op es maar op populier. Daarnaast ook op betonnen paaltjes en op de rand van betonnen platen van fietspaden. Bij nadere beschouwing verschilt *Ulotia hutchinsiae* macroscopisch toch door o.a. het ruiger behaarde huikje dat het kapsel helemaal bedekt, terwijl dat bij *O. anomalum* maar gedeeltelijk het geval is. Ook heeft *Ulotia hutchinsiae* in rijpe toestand smallere, gele kapsels, met teruggeslagen exostoomtanden. De rijpe kapsels van *O. anomalum* zijn meer buikig, oranje-rood van kleur en dragen rechtopstaande exostoomtanden. In tegenstelling tot wat de Nederlandse genusnaam suggereert, kroest dit mos niet. De bladeren staan nat en droog stijf omhoog.

Microscopisch is de nieuwe soort als een *Ulotia* te herkennen aan de oppervlakkige huidmondjes op het kapsel en aan de hyaliene zoom aan de zijkant van de omgeslagen bladbasis. Deze zoom is bij *U. hutchinsiae* overigens vaak slechts één cel breed. Opvallend is ten slotte de rode bladbasis, die contrasteert met de groene blad-schijf. Ook hebben de bladcellen verdikte wanden en een nauw lumen.

Areaal en standplaatsgegevens

Ulotia hutchinsiae komt in Europa vooral voor in gebergtestreken, noordelijk tot in het zuiden van Scandinavië, oostelijk tot in de Karpaten en Turkije. Ook in de Kaukasus en in Noord-Amerika komt het voor. De soort lijkt in zijn gehele verspreidingsgebied zeldzaam te zijn.

De Nederlandse naam steenkroesmos verwijst naar het substraat waarop dit mos in het buitenland meestal groeit. Dat zijn dan met name kalkarme, droge rotsen en rotsblokken op luchtvochtige niet te beschaduwde plaatsen. De soort groeit zeer zelden op bomen. Lüth (2003) gaat uitgebreid in op de ecologie van deze *Ulotia*. In Duitsland (Zwarte Woud en Beieren), Oostenrijk, Zwitserland en Frankrijk vond

hij recentelijk diverse nieuwe groeiplaatsen en maakte hij vegetatieopnamen. Alle groeiplaatsen met *U. hutchinsiae* liggen tussen 250 en 1100 m hoogte, in neerslagrijke, koele en luchtvochtige gebieden. Binnen deze gebieden zijn het de drogere en warmere, op het zuiden geëxponeerde plekken waar dit mos groeit. De Nederlandse groeiplaats wijkt in een aantal opzichten af van de buitenlandse. De planten groeien bij ons niet op steen, maar op een loofboom, een es. Lüth vermeldt als bijzonderheid dat het mos in Duitsland ook een enkele keer epifytisch, op beuk is gevonden. Opmerkelijk is bovendien dat *U. hutchinsiae* niet op (sub)montane hoogte (boven 200 m), maar beneden zeeniveau is gevonden. In overeenstemming met de situatie in Duitsland is de luchtvochtige atmosfeer en de ligging aan de rand van een bos, die te sterke beschaduwing voorkomt.

Andere epifyten in het kilometerhok

Dat het kilometerhok met *U. hutchinsiae* in het Horsterwold bijzonder is, blijkt ook uit andere soorten die hier gevonden zijn. In hetzelfde perceel vond ik dezelfde dag *Ulotia coarctata* (stijf kroesmos) op een es. Ook *Cololejeunea minutissima* (dwerg-wratjesmos) en *Metzgeria fruticulosa* (blauw boomvorkje) stonden in dit hok. Tijdens de BLWG excursie van 8 januari 2011 werd het lijstje aangevuld met o.a. *Pterigynandrum filiforme* (stekeltjesmos, 2de vondst in de polders, op een dunne tak van een hazelaar), *Orthotrichum scanicum* (getande haarmuts, 1ste vondst in de polders), *Porella platyphylla* (gewoon pelsmos) en *Zygodon rupestris* (parkiepenmos).

Materiaal van de nieuwe vondst van *Ulotia hutchinsiae* bevindt zich in mijn herbarium en dat van Arno van der Pluijm, die de determinatie bevestigde.

Ik wil Arno van der Pluijm hartelijk danken voor zijn hulp bij het schrijven van dit stukje.

Literatuur

Bijlsma, R.J. 1996. De excursie van 23 maart 1996 naar het Horsterwold (Z-Flevoland). *Buxbaumiella* 40: 32-36.

- Dort, K.W. van 2004. De eendagsexcursie naar het Bremerbergbos op 18 april 2004. *Buxbaumiella* 68: 36-40.
- Lüth, M. 2003. *Ulota hutchinsiae* - Ökologie und Vergesellschaftung einer fast verschollenen Art. *Herzogia* 16 : 207-220.
- Pluijm, A. van der 2004. Species of *Orthotrichum* new to the Netherlands. *Lindbergia* 29: 17-32.
- Siebel, H. & H. During. 2006. *Beknopte Mosflora van Nederland en België*. KNNV uitgeverij, Utrecht

Auteursgegevens

J.W. (Jan) Pellicaan
De Kievit 21, 3921 CX Elst

Abstract

Ulota hutchinsiae (Sm.) Hammar new to the Netherlands

In Zuidelijk Fevoland, a deep polder in the former inland sea the Zuyder Zee, *Ulota hutchinsiae* was found for the first time in the Netherlands, growing on *Fraxinus excelsior*, a couple of meters below sea level.

The differences with other *Ulota* species and *Orthotrichum anomalum* are discussed.

Ulota hutchinsiae (foto: Michael Lüth).